

Griška — krščeni žid.

Rad. Peterlin-Petruška.¹

Leta 1907. nisem nikamor potoval. V Rusiji so bili tedaj, kakor veste, težki, viharjni časi. Strašna medsebojna napetost in nezaupnost je vladala v deželi med različnimi stanov. Listi so bili vsak dan polni vesti o maščevalnih zavratnih ubojih. Vsako noč je na eni ali drugi strani, ali pa na več straneh naenkrat krvavelo obzorje v zarji požarov: to so bajtarji in razni brezdomniki požigali poslopja in shrambe grajščakov in bogatih kmetov.

Nekega majskega večera, ko sem bil že končal pouk in se pripravljaj v Odeso, me je poklical gospodar, bogat nemški veleposestnik, na samem k sebi in mi predložil čez poletje mesto oskrbnika nad njegovimi delavci. Po kratkem obotavljanju sem mu segel v roko, saj boljšega izhoda nisem imel in si ga ob tem času niti nisem želel. Gospodar je imel namreč hčerko, s katero sva se prav rada videla... Toda kaj bi pravil!

Takoj drugi dan, v nedeljo popoldne, sva se odpeljala s srednjim gospodarjevim sinom Munjo v deset kilometrov oddaljeno moldavsko vas Aleksandrovko po delavce. Nabrala sva jih nad trideset, fantov in deklet, in preden se je zmračilo, smo se že, pojoč narodne pesmi, bližali pristavi. V ponedeljek na vse zgodaj je pa završalo delo.

Vseh delavcev je bilo okoli sedemdeset, največ iz kijevske gubernije, drugi pa so bili iz bližnjih krajev. Med temi delavci se je s svojimi slabimi lastnostmi posebno odlikoval Moldavec Griška, slok, temnoličen, rdečelas fant devetnajstih let. Njegove črne oči so bile polne hinavstva in zvijače. Govoril je sladko, z vsiljivomehkim glasom, kedar je kaj prosil ali hotel koga pregovoriti. No, če je čutil za seboj pomoč, silo, je postal naenkrat drzen in grčava, kričeča je bila tedaj njegova beseda. Delavci so ga med seboj imenovali Griška — výhrest, Griška — krščeni žid, čeprav je bila njegova mati pravoslavna Moldavka, no njegov oče je bil v resnici prekrščen žid. Od očeta je najbrž tudi podedoval vse grde, čisto židovske lastnosti: hinavstvo, zvijačo, potuhnjenost, ponižnost pred močnejšimi in ošabnost, zadiranje in zaničljivost napram slabejšim. Največje veselje mu je vselej napravilo, če je delavce za kakšen svoj naklep, za kakšno neumnost pre-

govoril, deloma tudi z raznim namigavanjem, češ: pazi, da mi ne prideš pod roke! Tedaj je ponosno hodil po njivi semterja in si mel roke, čeprav je bila največja vročina. Kedar je bila neumnost narajena in je prišel gospodar in vprašal, kdo da je to naredil, so morali vsi molčati. Griška jim je bil takó zapretil! Toda, kakor hitro se je kje na samem z gospodarjem sešel, mu je vse natanko povedal, kdo, kdaj in kako da je to storil. Seveda je o sebi molčal. Gospodar ga je zato imel rad in mi večkrat trdil, da je izmed vseh njegovih delavcev še najzanesljivejši. Jaz mu nisem preveč oporekal, no, počasi ga je tudi sam spoznal.

Za delo ni posebno maral. Med delom je rad postajal, zažigal počasi svalčico in se razgovarjal. Meni je pa bil ne radi lenobe, temveč radi grdih židovskih lastnosti naravnost neznosen.

»No, kako vam je kaj vseč tukaj pri nas v Rusiji?« me je nagovoril takoj drugi dan, ko je del delavcev izpodkopaval na polju mogočno razraslo rdeče- in rumenocvetoče bodičevje, ki je dušilo cele njive žita. Sam je sicer govoril malo, a mnogo izpraševal. In šele, ko je natanko človeka spoznal, se mu je razvozljal jezik; kaj hočete: bil je »zvit ko žid«, kakor pravi rusko reklo.

Ne smem tajiti, da se mi je znal ta »najvdanejši sluga«, kakor se mi je sam nazval, začetkoma prikupiti. Toda kmalu sem ga spoznal.

Ker je bilo treba delati na več krajih naenkrat, sem poslal Griško s petnajstimi delavci na drugi konec polja, okopavat koruzo. Njega sem postavil za paznika nad njimi. Popoldne ob štirih, ob času prigrizka, sem se odpeljal s kolesom pogledat, kako gre delo izpod rok. Po ruski lepi navadi ljudje pri delu pojejo in zato sem se čudil, ko sem se bližal njivi, da je bilo vse tako tiho. Zlezem s kolesa in stopim na grič: nikjer žive duše! Našel sem jih pod skalami ob potoku; polovica jih je sladko spala, drugi so pa leže gledali v nebo ali pa v vodo. Griška se je bil pa, ker so bile muhe že precej sitne, zaril na sosednem travniku v kopico sena in ni niti vedel, da sem tukaj. — Šele dosti pozneje so mi pravili, da jim je bil Griška, takoj ko so prišli na njivo, rekel:

»Kaj bomo večno tlačanili tem pijavkam, ki jih je k... a carica Katarina tukaj razmnožila... Semkaj v senco se vlezimo pa zaspimo!«

»In vi ste ga seveda vsi radi poslušali?« — sem jih vprašal.

¹ Pisatelj je 19 let preživel v Rusiji. Op. uredn.

»Kaj pa smo hoteli? — Nekaj se nas je obotavljalo, on pa nam je zagrozil, da, kdor ne bo poslušal, ampak delal naprej, bo tepen...« —

Čeprav popolen brezverec, je Griška posebno pazil na praznike, da bi katerega ne zamudil: praznoval je celo take, ob katerih je ljudstvo delalo in jih je le še cerkev poznala. Seveda je ob tem pazil, da je pritegnil k praznovanju tudi druge delavce, posebno hlapce in dekle, ki so bili najeti na pol ali pa na celo leto in so se jim tudi prazniki in nedelje štele za delavni dan. Radi tega je večkrat v najlepši poletni dan delo počivalo. Najbolje bi bilo za gospodarja, ako bi bil Griško takoj prvi dan pognal; ne bi se bilo zgodilo to, kar se je. No, kakor sem že pravil, je bilo ono leto tako opasno za posestnike, da se je gospodar bal preveč strogo ravnati; mislil si je pa tudi: malo potrpeti moramo, počasi pride že delo v tek, pa bo spet vse dobro. No, kakor navadno, se je tudi v tem varal...

Griški pa pravzaprav tudi nikdo ni mogel priti čisto do živega. Vselej je znal tako obrniti in napraviti, da so bili vsi drugi prej krivi kakor pa on. Naj omenim, da sem vse, kar vam pripovedujem o njem, izvedel šele nekaj let pozneje, ko je imel že zdavnaj trgovino v Odesi, od njegovih bivših tovarišev.

Tista leta je bilo razširjeno po deželi, po vaseh, trgih in mestih na stotisoče proticarskih in protidržavnih letakov in socialističnih listov, v katerih se je ljudstvo pozivalo k upor. Takšne letake in liste je Griška pridno čital in delavcem po svoje razlagal, kakor jih je ravno umeval in kakor se mu je pač vredno zdelo jih tolmačiti. In čeprav mu delavci niso vsega verjeli, so mu vendar po svoji navadi z glavo pritrjevali.

Nekaj hvaležnih učencev je pa vendarle imel, a med njimi najboljši in najzvestejši je bil Moldavan Gavrilo. Gavrila se je Griška vedno posluževal, ako je hotel napraviti kakšen socialističen poizkus svoje lastne iznajdbe. Gavrilo je vselej začel.

Prvi svoj poizkus je napravil Griška par dni potem, ko so bili delavci ubili gospodarjevega brata na pristavi onstran reke Buga, v ananjevskem okraju. Toda ta poizkus se je na Griškino in Gavrilovo nesrečo izjalovil.

Začelo se je pa tako-le: Na polju je bilo že vse žito požeto in že drugi dan smo z dvema mlatilnicama mlatili. Do zajutrka je šlo vse gladko. Ko so ljudje že pozajutrkovali in sta mlatilna stroja že drugič zapiskala k delu, se je naenkrat začulo iz bližnje vasi zvonjenje k maši. Bil je namreč

zopet eden mnogoštevilnih ruskih cerkvenih praznikov.

»Praznik je; k maši zvonil!« je rekel Gavrilo in se bolj udobno zleknil na slamo. Griška pa ni dejal nič.

Medtem sta parna stroja tretjič zapiskala in kolesa mlatilnic so se zavrtela. Velika večina delavcev se je postavila na svoja mesta, da bi začela delati, le nekaj se jih je obotavljalo. Kar skoči Gavrilo k delavcem, ki so metali slamo na mrežo, potegne enemu vile iz rok in zakriči:

»Hudiči! Kakšni kristjani pa ste, ko niti praznikov ne priznavate?« Obenem je zamahnil z vilami in hotel udariti. Delavec je odskočil, vile so pa butnile ob zemljo in se zlomile. Tedaj je skočil gospodarjev najstarejši sin, vroč fant, ki se je bil pred par dnevi vrnil od vojakov, h Gavrilu, mu izpulil iz rok držaj in ga z njim dvakrat oklestnil:

»Če se ti ne ljubi, ne delaj, no, drugim bratiti in pri tem orodje lomiti nimaš nobene pravice!« je zakričal nanj in ga klofutnil.

Tedaj je pa Griška, ki je ravno čakal na ta trenutek, skočil pokonci, zgrabil železne gnojne vile in planil z njimi na gospodarjevega sina, kakor bi ga hotel zabosti. Delavci so nehali delati in gledali, kaj bo.

»Fantje,« je zakričal, »kako dolgo bomo še trpeli, da nas bo vsak tepel, komur se le zljubi? Hoj, bijte ga!«

Mislil je, da bodo vsi kar skočili na gospodarja, a se je zmotil: nobeden se niti ganil ni. — Pozneje je rekel delavcem: »Da sem vedel, da boste vi, norci, kar zijali, se niti ne bi bil vzdignil.« Gospodarjev sin se je ravno o pravem času obrnil, zgrabil v enem trenutku vile za dolge železne zobe, potem pa za držaj. Nekaj časa sta se ravsala, ker ni nobeden hotel izpustiti vil iz rok, a oba sta bila skoraj enako močna. Naenkrat pa gospodarjev sin premeni roko in izvije vile... In posipali so se na Griško težki, krepki udarci, da se je zvijal ko črv in tarnal in jokal ko otrok:

»Grigorij Danilovič! Ah, Grigorij Danilovič, prizanesite! Odpustite mi, saj ne bom nikoli več! Grigorij Danilovič!...«

Odslej se je Griška še bolj potuhnil in postal mehek ko zajčji puh in sladek ko med. Dobrodušni gospodar je mislil, da se je Griška poboljšal, in bil je prav zadovoljen z njim. —

Dobra dva tedna potem pa me je o polnoči zbudil nočni čuvaj:

»Hitro vstanite, na mlatišču gori!«

Napol oblečen sem skočil iz sobe. Na dvorišču je bilo svetlo kakor podnevi. Takoj za go-

spodarskimi poslopji je bilo mlatišče in najbližja in obenem največja, nad dvajset metrov visoka grmada pšenične slame je bila v ognju. Ker je bilo suho vreme, se je ogenj hitro razširil in na gašenje ni bilo nič misliti. Da bi le preprečili, da se ne bi vnele še druge grmade, gospodarska poslopja in mlatilni stroji! To sem želel.

»Zbudite ljudi!« sem zakričal in sam stekel kvišku ob goreči grmadi, na kateri so trudni delavci še trdo spali.

»Vstavajte, gorimo!« Delavci in delavke še napol v sanjah so kričali in skakali semtertja ko znoreli. Nekaj jih je v strahu skočilo naravnost z grmade na zemljo. Eden si je zlomil nogo in strašno ječal od bolečin, drugemu se je od strahu v resnici zmešalo: bežal je v stepo in se tam par dni brez jedi vlačil okoli, in ako je videl, da kdo

prihaja, se je hitro skrtil za kopo ali v jarku za skale. Mnogim delavcem je na grmadi zgorela obleka in obutev. Begali so po mlatišču kakor brez glave...

Strašen šum je nastal sredi noči. Ljudje so kričali in tarnali, psi lajali in zavijali, živina tulila. In potem to beganje ljudi in živine semtertja ob razsvetljava petindvajset metrov visoke in skoraj toliko široke ognjene grmade! Bilo je nekaj peklenkogroznega...

Na grmadi, ki je bila v ognju, sta prejšnje noči spala tudi Griška in Gavriilo; zdaj ju ni bilo nikjer. Ljudje so mislili, da sta zgorela. Šele proti jutru so ju našli delavci, ki so zbirali orodje, čisto na drugem koncu prostranega mlatišča — zarita v slamo...

Tako se je maščeval Griška — krščeni žid.

Večerni sonet.

Tja, kjer Trubar hojam, smrekam
evangelij oznanjuje,
v park njegov se rad zatekam,
ko večer mrakove snuje.

Kadar zarje trak bogvé kam
v dalj hiti, moj duh na tuje,
na široke stepe, k rekam
temnovodnim odpotuje.

Tam najmanjše skrito mesto
dni nekdanjih si poišče,
vsako hišo, gozd in cesto
bivše sreče spet obišče
in razlije v tugi čezenj
žarno ko zahod ljubezen.

Jesenske noči.

I.

Sam grem po nemi, tajni gozdni temi,
le pod nogami listje mi šušlja
in skoz vejevje golo se nebo smehlja,
a tu me sluša mir in noč v oči le zre mi.

Ko se ustavim, noč in mir pozdravim,
čuj, vse okoli mi zagovori
o tem, kar si srce zastonj nazaj želi:
o mladih dneh, o sreči gozd mi pravi...

In čutim, da ljubezen me obkroža,
ko smeh devic studenček se hahlja,
mi drevje bajne bajke šepeta,
a veter mi ko mati lica vroča boža.